

IRITZI-ARTIKULUAK

Euskararen garabideak liburuaren inguruan

Laburpena: Jesus Rubiok idatzitako liburuak¹ eztabaida piztu du, honelako liburuen kasuan ohikoa izaten den bezala. Idazlea EHUko irakaslea izanda, erabiltzailearen ikuspuntutik begiratzen die zenbait hizkuntz konturi eta EKAIA aldizkariaren ale honetarako pentsatu genuen egokia izan litekeela jendeari ahotan zebiltzan iritzi horiek papereratzeko aukera eskaintzea. Hona hemen zabaldu genuen gonbidapenari erantzunez jaso ditugun iritzi argigarriak.

Euskararen garabideak ala galbideak?

Axun Aierbe

Euskal Filologia Saila.
EHU/ Filologia eta Geografia-Historia Fakultatea
Unibertsitateen Ibilbidea, 5
01006 VITORIA-GASTEIZ
fvpaimea@vc.ehu.es

Rubioren liburuaren izenburuak eta bereziki garabideak hitza irakurtzeak aspaldi atzendua nuen auzi bat ekarri dit gogora. XIX. mendeko hizkuntzalaritzan gailendu zen planteamendu eboluzionistaz mintzo naiz: landareen modura, hizkuntzak sortu, hazi, garatu, endekatu eta hil egiten omen zirenekoaz. Garai hartako hizkuntzalariek ere latina hartzen zuten askotan adibidetzat.

Alabaina, mamian murgildurik, Rubiok latinaren garabidea —eredu postpositibotik prepositiborantz— proposatu digu eredutzat euskara «komunikatiboki garatua» (13. or.) izan dadin eta bizirik iraun dezan. Rubiok hauxe diosku zalantzari tartetik txikiena ere utzi gabe: «**hizkuntzen egitura desdoblaturanzko garapen-legea, norabide bakarrekoa baita.** [...] Zeren, **inora jotze-**

---

¹ Jesus RUBIO (2002) *Euskararen garabideak*. Alberdania; Zerberri bilduma, 23.

kotan, egitura pospositibo estuagoe-tatik egitura prepositibo zabalagoeta-
ra jotzen baitute munduko hizkuntza
guztiak, **eta inoiz ez alderantziz.**»
(52. or.).

Jakinekoa da garapena bilakaera-
rekin loturik dagoela, baina bilakabi-
de oro garapen ote? Argi dago latina
aldatu egin zela, baina bilakaera har-
tan garatu egin al zen? Jean Aitchi-
son-ek *Language Change: Progress
or Decay?* liburuan aztertu zuen hiz-
kuntzak aldatzea aurrerabidea nahiz
atzerakuntza izan zitekeela, eta han
ondorioztatu zuen, besteak beste,
hizkuntza-egituraren ikuspegitik ez
dagoela frogatuta hizkuntza guztiak
noranzko berean doazenik. Bereizi
egingo nuke hizkuntza azkarrago
edo motelago aldatzearen artean eta
aldaketa bortxatuaren edo aldarazte-
aren artean. Batetik, hizkuntza guz-
tiak aldatuz doaz erabiltzen diren
neurrian; eta bestetik, hizkuntzak
iraungo badu beharrezkoa du hainbat
baliabide sortzea edo mailegatzea,
bereziki jakintza-arlo berezitu-
en esparruan eta arlo berezitu horietako
kontzeptuak adierazteko unitateak
behar diren neurrian; baina, jakin ba-
dakigu morfologian eta syntaxian al-
daketak motelagoak direla, behar be-
rriak ere urriago direlako.

Ildo horri jarraiki, planteamendu
orokorraz luzeago mintza nintekeen
arren, ez nituzke aipatu gabe utzi
nahi liburuan zehar ageri diren ideie-
tatik bik eragin dizkidaten galderak.

Batetik, hizkuntzaren prestigioaz
mintzo delarik, «arazo edo estuasun
komunikatiboak» (119. or.) aipatu
ditu Rubiok hizkuntzen prestigiorik

ezaren zio gisara. Hortaz, nolatan
izan zuen, esaterako, okzitanierak
halako hedadura eta ospea mende lu-
zeetan eta ondoren galduz joan zen?
Hizkuntzaren barne-bilakabidean
(uler bedi, corpusean eta, bereziki,
syntaxian), behintzat, ezin ediren dai-
teke erantzunik.

Eta bestetik, hizkuntza-ekono-
miaren izenean, «baliabide gutxi
batzuekin eskaini daitekeen zerbitzu
desdoblatazailer zoragarria» (64. or.)
aipatu digu egileak. Kopuru aldetik
ekonomikoa izatea hizkuntza-eko-
nomiaren adierazgarri ote da? Ez
dirudi semantika aldetik ekono-
mikoa denik baliabide jakin batek
adiera ugari izatea. Sinonimiak hiz-
kuntzaren edozein mailatan ambi-
guotasunera eramane gaitzake eta,
ondorioz, Igone Zabalak hizkera be-
rezituetarako aldarrikatu dituen *ze-
haztasuna* eta *gardentasuna* galdu-
ko genituzke hizkuntzaren erabilera
berezituetan batik bat eta, hortaz,
baita *eraginkortasuna* ere. Hizkun-
tza-ekonomiak anbiguotasuna bada-
kar, mesede baino kalte handiagoa
egingo liguke hizkera berezitu-
en ikuspegitik bederen.

Azkenik, sinpletasunaren izene-
an, besteak beste, «errepikapena»
(105. or.) egileari gaitzesgarri ba-
zaio ere, aipa dezadan zenbait ideia
etengabe ageri direla liburuan ze-
har, hizkuntza-ekonomian eta ko-
munikazioaren eraginkortasunean
eredugarri izango delakoan irakur-
learengan sor litekeen hasierako us-
tezko igurikimena emeki-emeki za-
puztuz.

Off irakurri & ikusi out.

Irtenbidea non?

Bittor Hidalgo

Euskal Filologian doktorea
Donostiako Hizkuntza Eskola
v.hidalgo@euskalnet.net

Bai, baina ez. Nik ere hori uste dut, ez originalegi. Rubiok ezin hobeki seinalatzen du komunikagarritasunaren arazoa euskara estandar garatu edo garatu nahiko honen arazo nagusi bezala, eta garrantzizkoagoa dena, arazo honen zerikusi estua osagarri buruen atzeratze sistematikoarekin. Bai eta derrigor osagarriak eskuinera garatzeko baliabideei heldu behar diegula. Ordea, bi bide proposatzen ditu. Bata ezinbestekoa: **tradizioa berreskuratzea**. Bestea, dio, tradizio honetan sakontzea: *Kin maleta bat an eskua (150); ... hitz egingo dugu buruz langileak on garraio-enpresak ze aritzen diren an merkatuak ... (151)*; baina hau ez da zientzia fikzioa baino, irtenbide estranbotiko esperantista. Ahozko eta idatzizko tradizioa berreskuratzea ezinbesteko da **buruak inoiz ez gehiegi atzeratzeko esaldian**. Bide arbitrario berriek, berriz, berriro garamatzakete abiapuntuko komunikagaiztasunera.

Rubiorenean diagnostikoa da okerra. Antiinformatiboa ez da euskararen ordena, baizik ordena honi Azkue-Altuberen eskolak inposaturiko ezkereranzko arau arbitrario apokrifoa. Euskal tradizioa, ez idatzia, ez ahozkoa, ez dira buruen erabateko atzera zale. Guztiz alderan-

tziz baizik. Gauza bat da euskara hizkuntza eraslea izatea, postposizioak erabiltzea, ...; eta beste bat, Azkue-Altuberen eskolak inposaturikoa, bitarteko tradizio sintaktiko guztiaren kontrara, guk gaintitu beharreko 5 arlootan:

1. Aditzen atzeratze sistematikoa:

- a. Esaldi nagusian (*euskaraz aditza atzean doa; ordena neutroa SOA da; galdegaia aditzaren aurrean doa* —hirurak gezur hutsak—).
- b. Mendeko esaldietan (*aditza derrigor amaieran; mendeko esaldi kateetan nagusia guztien amaieran* —gezurrak biak—).

2. Erlatiboak (edo honen atalak) izen ardatzaren ondoren ematea gaitzetsi:

- a. *-(e)n...* erlatibo aposatuak
- b. *Zein...* erlatiboak
- c. *Bait-* erlatiboak
- d. Izen ardatz determinatugabeen ondokoak
- e. Erlatibo hautsiak

3. Aurre-partikula menderagailu (ia) guztiak anatemizatu (*zeren, nola, zergatik, noiz, ze, ezen, non, zein-da, zein ere, ...*)

4. Lokailu, juntagailu (ia) guztien posposizioa preskribatu edo gaitzespena (*noski, antza, baizik, beraz, ba(da), berriz, ordea, ezperen, ezpada, ...*)

5. *-(r)en, -(e)ko* izenlagunen eskuineratzea ahantzarazi, eta oro har izen sintagma buruen erabateko eskuineratzea derrigortu

Sintaxi aurreiritzi, soilik antierderista direnok, batere oinarri gabeak hizkuntzaren tradizioan, zeharo itxuraldatu dute hegoaldeko euskal prosa XX. mendean, uler-nekeza bihurtu arte, esaldi osagarrien eskuin garatzea ezinduz. Aipatu baliabideak berreskuratzeak, agian ez ditu euskararen ezintasun guztiak saihestuko, baina bai XX. mendean artifizialki sortutakoak, zeinak diren arazoen %99,99ren eragile. Eta berreskuratzean, joka liteke esku zabalago, edo zekenago, errekupe-ratuz ere, beste guztien artean, *iake(ta) ...-(e)n* bezalako egiturak (OEH, Lizarraga Elkanokoarenetik testigatua), edo antzeko *segun (eta) ...-(e)n*, hegoaldean bederen erabat uztartua ahozko erabileran, biak erabat integratuak euskal menderatze sisteman, beren asimilazio mailaren adierazgarri. Are Rubiok aurkeztu Tartasen *affin eta [...-(e)n(?)]* bezalakoak, OEHn aipatugabea. Aldiz, ez daudeke gaur onargarritasun, ez maila, ez premia berean, gure hurrek darabilten *Mikel eta Jon kontra zu eta ni* bezalakoak; nik uste.

Gero, euskararen ezintasun intrinsekoa aipatzea kultur hizkuntza bihurtzeko, pospositiboa delako, hipotetikoa da, eta era berean aplikatu

beharko litzaioke japonierari, finlandierari, turkierari, ... Alderantziz, hizkuntza prepositibo eta euskara baino aditz aurrerazaleago asko da munduan euskararen kultur maila lortu ez duenik oraindik. Psikolinguistikak ez du erakusten *etxean* zailago denik prozesatzen *in the house* edo *en la casa* baino, eta *noski* fikziozko *an etxea* baino. Dirudi prozesamendua, ahoz edo irakurritz, gehienera 10 (15?) silaba bitarteko informazio unitateetan egin ohi dela, eta prozesatze zailtasun serioak hasten direla behin hirugarren unitate bat lotu ezin denean aurrekoek sortutako unibertso predikati-boan. Arazoak bai, beraz, baina ez sintagma soilen egitura pospositiboren kausaz, baizik hauen pilatzean, zein den Azkue-Altuberen lege apokrifoez eragindako arazoa, ezen ez euskararen.

Ez ahantz hizkuntza prepositiboek ere badituztela prozesatze arazoak. Hala nola, frantsesez edo ingelesez, emateko, segidako esaldi, euskaraz luze, neke, baina prozesagarria: *Automobilak harrapatu duen txakurrak kosk egin dion katua ahoan zeraman arratoia bizi-rik zegoen // The rat that the cat the dog that the car has knocked down has bitten carried in the mouth was alive*. Ez da ulertzen. Ez gaztelaniaz ere: *El ratón que el gato que el perro que el coche pilló había mordido llevaba en la boca no era viejo*, nahiz espainolez baden beste ordena posiblearik. Ez hala frantsesez edo ingelesez, derrigorrezko SARA behartuak. Eta bestelakoan, errazagoa al da espai-

nolez prozesatzea *En la punta de la rama del manzano de la parte baja de la cuesta* euskaraz *Aldapeko sagarraren adarraren puntan baino?* Arazoak luzera horretatik aurrera hasten dira, eta hor aldatu

beharko dugu filosofia: **Erraz prozesatzeko, ez buruak gehiegi atzeratu.** Hau da, esaldi laburrekin lortzen den ondorio bertsua, baina komunikazioari gainkosturik ezarri gabe, Rubioren harian.

Euskararen garabideak

Jacinto Iturbe

Kimika Fisikoa Saila
EHU / Zientzi Fakultatea
644 P.K. E-48990 BILBO
qfpitbaj@lg.ehu.es

Liburu polemika-sortzaile honetan Jesus Rubio irakasleak euskararen egoeraz hainbat iritzi plazaratzen ditu. Hiru, laburtuta (barka bekit, laburpenak gaizkiulermena bada), ekarriko ditut hona:

1. Euskarak, gaurko premia komunikatiboen aurrean, euskaldunentzat gainkostu bat du, zeinaren jatorria egitura-baita, hizkuntzaren egitura postposizionala dela eta.
2. Gainkostu hori gainditzeko modua ez da etorriko gaurko gramatikalari / hizkuntzalari gehienek lantzen dituzten bideetatik, baizik eta idazle klasikoek jorratutako bideetatik eta ahozkoan erabiltzen

diren hainbat baliabideen garapenetik.

3. Horrez gain, informazioaren ezkerretiko eskuineranzko jariora erraztuko (eta, agian, ahalbidetuko) lukeen preposizioen bidea sortzea proposatzen du Rubiok.

Liburua irakurtzerakoan, marginetan ohar asko ipini ditudan arren, hemen hiru puntu baino ez ditut aipatuko.

1. Diskurtso-mota desberdinak daude, helburu komunikatibo desberdin beste behintzat. Horrela, idatzizkoen artean, pedagogikoak, dibulgatiboak, informatiboak, artikuluzientifikoak, tesiak, saioak, ..., eta

ahozkoen artean, eskolak, hitzal-diak, elkarrizketak, telebistako edo irratiko saioak, ... Eta diskurtso-mota bakoitzak baliabide estilistiko desberdinak eskatzen ditu. (Hemen literatura alboan uzten dut beren-beregi, nahiz eta ondo jakin literaturara dela —eta poesia batez ere— hizkuntza berriztatzeko, gaurkotzeko eta bihurtzeko bide oparo eta saihestezina).

Nire ustez, liburuan aipatzen diren problemak, oro har, diskurtso-mota konkretu batekin daude lotuta, hain zuzen, goi-mailakotzat jotzen den diskurtso idatziarekin, eta ez diskurtso-mota guztiekin. Alde horretatik, problema dagoen lekuan kokatu behar da, eta kokaleku horretan ebatzi edo ebazten saiatu. Ebazpena egokia bada, beste diskurtso-mota batzuk eta beste jakitate-arlo batzuk kolonizatuko ditu, eta hizkuntzaren baliabide unibertsal izatera iritsi ahal izango da; hemen ere gogoratzekoa da ekologisten mottoa: «Think globally, act locally».

2. Euskara —eta euskaldunok— kultura unibertsalaren jasotzaile netoa da —gara—, eta kultura hori hizkuntza desberdinetan dator, nagusiki ingelesa, gaztelaniera eta frantsesa. Horren aurrean, euskarak —eta euskaldunok— ideiak, hitzak eta baliabide estilistiko berriak bereganatzen ditu —geureganatzen ditugu—. Absurdoa da, eta hizkuntzaren bilakabidearen kontrakoa, «ideiak bai baina hitzak ez» delako planteamendua, eta horrela, euska-

raren hiztegia —eta euskaldunok— aberastuz joan da denborarekin maileguak eta hitz berriak, ideia berriekin, behar izan direnean hartuz.

Ildo honetatik segituz, «ideiak eta hitzak bai, baina baliabide estilistikoak ez» delako planteamendua ez-egoki iruditzen zait. Euskaren historian anaforikoak (zein ... baita, eta antzekoak) sartu ziren euskarak —eta euskaldunok— ideia berriak bideratzeko behar zituenean. Eta antzera ahozko hainbat baliabide paragramatikalekin (paragramatikalak, gramatiketan ez direlako normalean ikusten, eta ikusten direnean, sarri gaitzesteko da).

3. Euskara erabili egin behar da. Eta arlo guztietan erabili behar da. Eta diskurtso-mota guztiekin erabili behar da. Gertatuko da diskurtso-mota berezi batean, eta gai berezi batean baliabide gramatikalak erabiliz gainkostu bat ordaindu behar izatea, edo gertatuko da diskurtso-mota berezi batean, eta gai berezi batean gramatikaz haraindi ibili behar izatea komunikazio kostukide lortu ahal izateko. Ez dakit preposizioen sarrerak euskararen problemak arinduko dituen, iraganean anaforikoen sarrerak arindu zituen moduan. Posibilitate bat da. Diskurtso-mota batean kostukide-tza lortzeko preposizioen sarrera beharrekota den ala ez erabakitzea, diskurtso-mota horren sortzaileek eta hartzaileek erabaki beharko dute. Eta erabilerak erakarriko du onarpena.

Gakoa da hizkuntza-mezuak nola prozesatzen ditugun

Asier Larrinaga

ETBko Euskara Saila
Gaztañatza auzoa, 48215 IURRETA
larrinaga_asier@eitb.com

Jesús Rubioren proposamenari eusten dion argumentua honela laburbil daiteke: bada pentsamentuen jario natural bat; sintaxi prepositibo bat dator jario horren egiturarekin, eta, beraz, pentsamenduak errazago adierazten ditugu sintaxi prepositiboaren bitartez. Alderantziz esanda: informazioa eraginkorrago helarazten dugu sintaxi prepositiboaren bidez.

Niretzat, Rubioren argumentuak ez du baliorik. Komunikazioaz ari garela, berdin dio pentsamenduak nola sortzen eta antolatzen ditugun, gakoa beste bat baita: hizkuntza-mezuak nola prozesatzen ditugun. Prozesamendua ez da urrats bakarrekoa. Lehenik, unitateak bereizten ditugu. Gero, unitate bakoitza sakada batean gauzatzen edo ulertzen dugu. Hortaz, komunikazio-estrategiak alderdi bi horietara zuzendu behar dira: informazio-unitateak ondo bereiztera, eta informazio-fluxuko zarata murriztera.

Unitateak bereiztea dela eta, berdin dio bereizmarka hasieran zein amaieran ipini. Funtsezkoa bereiztea da. Nola bereizi, akzidentala: aurretik, atzetik, juntagailu bidez, eten bidez... Hurrenkera prepositi-

boak ez du berez bermatzen testu informatiboak sortzea, gaztelaniazko hainbat eta hainbat testutan erraz frogatu daitekeenez. Rubio gehiegikerietan ari da euskararen egitura postpositibo antiinformatibo dela diotenean. Gehiegikeria handiagoa da Rubiok eragozpenzat daukan ezaguri horretarako proposatu konponbidea: euskarari inork ez ezagutzeko moduko mozorro prepositibo bat janzte.

Gainera, euskara hizkuntza prepositibo bihurtuta ere, ez guke informazioa behar bezala aditzera emango trebetasun, ezagutza, denbora eta ahalegin barik. Izan ere, informazio-fluxuko zarata murrizteko, arretaz eta jakinaren gainean aukeratu behar dira komunikazio egoerak eskatu bezalako hitzak eta egiturak. Arreta eta ardura gabe ari zitezke ahozko testu informalak produzitzeko soilik funtzionatzen du ondo.

Beraz, testu informatiboak sortzeak lana dakar. Nolanahi ere, lana pertsonala denean, testugilea gero eta trebeagoa da, eta gero eta samurragoa zaio testugintza. Lana hiztun-komunitate baten ahalegina denean, hizkuntza gero eta tresna

malguagoa eta erabilerrazagoa zaie.

Euskaldun-komunitatean testugile trebeak ditugu. Baina komunitate osoaren ahalegina beste hizkuntza batzuen moldeen aurka borrokatzera zuzenduta dago, euskal testu gehienak itzulpenak baitira. Euskarak, beraz, beregaintasuna behar du. Itzulpenak testurik hutsalena ere sortu behar duenaren eskutik kendu behar dira, eta hizkuntza batetik bestera bihurtzeko artea bizibide egin dutenen eskuan utzi.

Nolanahi den, testugileen beregaintasun mentala ere ezinbestekoa da. Gaztelaniako erlatiboa, esaterako, askotan berbaldia antolatzen bitarteko soila izaten da; euskarazko testuetara igarota, zarata hutsa. Rubiok bere alde erabili nahi izan ditu horrelako zaratak, baina ez du besterik erakutsi molde arrotzen gaitibu dela baino. Nik Koldo Biguri-*ren Erdarazko erlatiboen itzulpenaz* (Senez 15) irakurtzea gomendatzen diot. Nik neuk, asko ikasten dut irakurtzen dudak bakoitzean.

Rubioren euskararen garabideak: gramatika-hurrenkerak eta estilo- hurrenkerak bereizi ezinik

Juan Carlos Odriozola

Euskal Filologia Saila
EHU / Zientzia Fakultatea
644 p.k. 48080 BILBO
fvpodpej@lg.ehu.es

J. Rubiok hitz-hurrenkeran aurkitu du eguneko euskararen erroka nagusia.

Ez da kontu berria, E.Osa zena-*rekin* bat eginez B.Hidalgok agerian utzia baitu Altuberaren arauak ez zuela indarrean XX. mendearen aurreko literaturan. Diagnostika ere egin da: osagai jakin batzuk atzean jartzeak zaildu ohi du ulerkuntza.

Berez, hizkuntza egitura orok dute buru bat, egitura osoari bere ezaugarri nagusiak ematen dizkiona. Gainera, hizkuntzek egiten duten parametro-aukeretako bat da buru guztiak azkenean/aurrean jartzea. Euskara «burua azken» hizkuntza da: *Bilboko mutila* izen-sintagmaren eta *bihar arte* postposizio-sintagmaren buruak bukaeran kokaturiko

mutil izena eta *arte* postposizioa dira; morfologian ere *ardi-txakur* hitz-elkartearen burua, bukaerako *txakur* izena da. J. Ortiz de Urbinak baina, agerian jarri du ohikoak direla honelako hizkuntzetan burua aurreratuz ulerkuntza errazteko estrategiak. B. Hídalgoaren literatur datuetan eta gaurko euskara mintzatu-tuan ikus daitezkeen estrategiak ez dute zertan zerikusia izan hizkuntzaren egoerarekin; hortaz, barregarria da J. Rubiok buruaren parametroa eta ulerkuntza-estrategiak kultur eta gizarte-egoera jakin bati lotu izana: Hizkuntza, funtsean, giza espeziearen burmuinak jasan duen bilakae-raren produktu bat da, buruaren kokapenari dagokion parametroa eta guzti. Hemen ere ez da lortu Euskal Herri(aren hizkuntza)rako egitasmo bateratzailerik, atzerapenarekin lotu baitira tradizioa edo baserri-bizitza ere. Datu enpirikoen falta nabaria bide du egileak.

Bestalde, postposizioa, hitz mota bat da, ez atzean jartzen den zerbait (bakarrik). Euskarak atzean jartzen ditu postposizio, izen, ize-nondo edo aditz diren buru guztiak. Zerbait atzean jartzen dela adierazteko unean bada, oso nahasgarriak dira egileak behin eta berriz erabiltzen dituen baliabide postpositibo direlako horiek.

Gainera, bazter utzi du J. Rubiok aurrean zein atzean koka daitezkeen buruen esparruaren azterketa (*asmoa dut iruzkinak biltzeko/iruzkinak biltzeko asmoa dut*) eta nahiago izan du euskararen erro-erroan dauden postposizio atzizkiak (*karrera-n, zientzia-z*) bere hitzeta-

tik erauzi eta, ingeles moztorra jantzita ala jantzi gabe aurrera eramateko proposamena egitea: *ez dut konfiantza handirik an karrera on zientziak*. Oso gutxi daki egileak hizkuntzen funtzionamendu semiautomatikoaz pentsatzen baldin badu bukaeran eta atzizki modura jartzen diren euskal postposizioak aurrean eta beregainki erabiltzeak ekarriko diola euskarari egun falta duen naturaltasuna. Liburuan asmatu/erabili dituen hiztegi eta idaztan-kerak bitxiak lekuko. Hobe luke B. Hídalgoaren curriculum mardulari jarraitu eta euskal hiztunaren hizkuntza-ahalmenarekin bat datozen baliabide ezezagunen altxorra hedatzeko ahalegina egitea.

Bestetik, euskararen etsai omen direnen izenak ez ditu ondo ikasi J. Rubiok: Filologiak hizkuntzaren une jakin bateko egoera aztertzen du, baina hizkuntzaren bilakaeran eragin gabe; hizkuntzalaritza aplikatuaren esparruan kokatu behar dira araugintza, edo hizkuntzalaritza-lanen emaitzak nonbait erabiltzeko ahaleginak.

Azkenik, gaitzetsi egin behar dut liburu honetan eta beste zenbaitetan erabili izan den doinu erasokor eta handinahia, eraginkortasunik eta gizabiderik gabekoa. Hemen gainera, zuhurtzia falta dario jokamolde horri, erabat nahastu baitira esparruaren oinarri-oinarrian dauden adigaiak: egituren burua, parametro-kokapena, kokapena aldatzeko estrategiak, hizkuntzalaritzaren esparru-ikuspegiaren izenak eta hizkuntz ahalmenaren funtzionamendua bera.

Euskaran dira bideak

Patxi Petrirena

Egunkariaren estilo-liburuaren egileetakoa
Itzulidatz lan-taldeko irakaslea
patxipetrirena@euskalnet.net

On eta eder deritzot *Euskararen garabideak* liburuaren asmoari. «Ideien antolakuntza komunikatibo eraginkorra», dudarik gabe, helburu zaila bezain garrantzitsua dugu. Euskal sintaxia orotariko behar diskurtsiboetarako doitu beharra daukagu (jo dezagun baietz, euskal sintaxia dela *arazoa* eta ez gu...). Baina, asmo horretan guztiz bat banator ere, ezin naiz bat etorri horretarako proposatzen dituen zenbait biderekin.

Preposizio beharra omen du euskarak, prosa garatzeko bidean aurreratuko badu. «Osagarriak eskuinera hedatzeko baliabide tekniko aurreratuak» eman behar omen dizkiogu euskarari. Alde horretatik, Rubiok gogoratzen digu bi aukera ditugula zenbait egitura sintaktikotan, hala nola *baizik* (atzetik joaten dena) eta *baizik eta* (aurretik joaten dena), eta esaten digu oso lagungarri dugula aurretikoa erabiltzea, periodo luzeetan batez ere. Ados. Hari beretik, beste pauso bat ematen du eta antzeko berri batzuk erabiltzen hastea proposatzen; adibidez, *-i buruz* posposizioarekin batera *buruz-eta* preposizio modukoa. Honetaz ez dakit zer esan: ez nuke erabat ukatuko aukera hori, baina dudan nago. Hala ere, hirugarren urrats bat egiten du Rubiok, urrats

harrigarria niretzat: *an* eta *on* preposizioak asmatu ditu (hala esan beharko dugu, ezta?) zenbait funtzio sintaktiko betetzeko, joserka errazte aldera, eta hurrengo fase baterako *tu* eta *kin* ere aipatu (adibidez: *Horrek ez dauka lotura handirik kin emaitzak on analisiak zein argitaratu baitziren aurreko astean*). Eta honetan bai, honetan seko jota utzi nau idazleak, deus esateko ere gauza ez naizela ia. Ba ote?

Rubiok diosku euskal idazle klasikoek eman zituztela horrelako pauso batzuk. Erraz asma litekeenez, *zein* eta *non* bidezko erlatiboak jartzen ditu adibide, eta sutsu aldeztu ditu. Horretan ere arrazoi puska bat bederen ematen diot: ez naiz ni itsuitsuan halakoak erabili zale —askotan bestelako irtenbide egokiak ere baitira—, baina bai zenbaitetan erabiltzearen aldeko. Funtzionaltasuna lehenago da, niretzat ere, ustezko garbitasuna baino. Maiz gatazka iturri izan dugun puntu honetan oraindik ezezkoari tinko eusten dionik ote den ez dakit, ikusirik, adibidez, erlatiboen gaia nola joratu duen Euskaltzaindiaren Gramatika Batzordeak azken EGLU liburuan.

Baina hortik preposizio berri batzuk asmatzera tarte handi sama-

rra dago. Ez ahal gara, behintzat, baliokideak asmatzen hasiko atzetiko lotura guztiei. Ohartaraziak gaitu Juan Garziak, *Joskera lantegi* bikainean, gaztelaniaren zenbait imitazio zozoren arriskuaz: *-n bitartean*, *-nean* eta *-tzeko* sasi-menderatu horietaz, adibidez (zentzuz egokiak ez izateaz gain, posizioz ere guztiz desegoki gelditzen baitzaizkigu, atzean alegia). Beste adibide ez hain nabarmen batzuk ere jarriko nituzke nik, ez baitut uste, inondik ere, posposizioz egiten ditugun zenbait lotura preposizioz egiteak deus konpontzen duenik. Har dezagun, adibidez, irratian berriki entzundako hau: *Halako erakundea sortu zen iaz, Urliaren, Sandiaren eta Berendiaren eskutik*. Ez dakit Jesus Rubiok tentaziorik ote lukeen, esate baterako, *eskutik eta* preposizioa erabiltzen hasteko; ohartu behar genuke euskarak arazo hori aspaldi konpondua duela asmatzizunetan hasi gabe: *Halako erakundea sortu zuten iaz Urliak, Sandiak eta Berendiak*. Edo beste hau: *Idazle hau oso maitea da haurren, gazteen eta helduen artean*. Hor ere, konponbiderik behar izanez gero (ez dut esan nahi oso gaizki ikusten dudarik esaldi hori, aurrekoaren aldean adibidez), aspaldi asmatua da konponbidea: *Idazle hau oso maitea dute haur, gazte zein helduek*.

Sintaxia garatzeko orduan ahozko hizkeraren eredura «bueltatzeak» ezer konpontzen ez duela argudiatzen du, gainera, Rubiok. Hori atzerabidea omen da, arazoari aurre ez egitea. Ez nago batere ados. Esango nuke ahoz oharkabean erabiltzen ditugun hainbat estrategia (estrategia

komunikatiboak, funtzionalak, ulermenaren aldekoak) ahaztu egiten ditugula idatzian, eta beraz irizpide ona dela (nahiz hori bakarra ez den aski) ahozkoa gogoan izatea. (Bidenabar: zergatik entzuten ote ditugu ETBko *Goenkale*-n, ni behintzat harritzen nauen maiztasunez, *Ez nuke zuk behar ez bezala ulertzerik nahi eta antzekoak?*; ez ote dugu horren ordez *Ez nuke nahi zuk behar ez bezala ulertzea/ulertzerik* esaten?). Gainera, idatziz ere ibiliak dituzte euskal idazleek joskera funtzionalaren bideak, eta haiek aztertzezik zer ikasia badugu.

Joskeraren aukera horietako batzuetan, nolana ere, «erdal sintaxia»-ren mamua ikusiko dute zenbaitek. Nire ustez, hortxetik behar genuke abiatu, eta adosten saiatu, proposamen iraultzaileagoetara jo baino lehen. Har dezagun, esate baterako, esaldi hau: *Igande arratsalde apalean zineman izan naiz, ikusteko Miarrizteko festibalean lehen saria irabazi duen filma*. Euskaltzaindiak sarean jarri digun XX. mendeko euskararen corpus ederraz baliatu naiz halakoak bilatzeko; alegia, kasu honetan, *ikusteko* lekuri araukoenetik-edo mugitua duten esaldiak. Gauza bera egin dut *jakiteko* bilatuta. Emaitzak argigarri gertatu zaizkit: bada halako esaldi mordoxka bat (%5 inguru, nik uste), eta ia denak ipar-ekialdeko idazleenak dira, lehengoak nahiz gaur egungoak. Bada Augustin Zubikarai idazle ondarrutarren bat ere (*1410 urtean azterketa bat egin zan jakiteko zeintzuk ziran Bizkaia'n bertako jaunei errentak ordaintzen eutsezanak...*) eta beste

bat Arrasate Press aldizkarikoa (*Polita izaten da, jakiteko zer den bihotzeko infarto bat edo*). Norbaitek esan lezake hori ez dela joskera jatorra; nik esango nuke ez dela eskoletan lehenik erakutsi beharreko joskera, baina bai idaztean eta itzultzean behin baino gehiagotan erabili beharrekoa.

Horrelako gaiak aztertzetik hasita badugu zer egina. Ni ere prosa

funtzionalaren alde nago, jakina, baina ez —oraingoz— asmakizunen alde. Eta ez dut uste bikoiztasun ustelik egin behar dugunik: ahozkoaren oihartzuna baztertu prosa malgutu nahian, lehengoa utzi garapenaren izenean... Honetan ere, ez ote digu atzeak erakutsi behar aurrea nola dantzatu? Euskararen garabideak euskararen ditu bideak.